

Tarihi Perspektiften, Sosyo-Ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri

Cengiz BUYAR¹ ve Ubeydullah ŞENER²

Öz

Ukrayna ve Rusya'nın ilk siyasi yapılanmaları Kiyev Knezliği olduğu görülür. Moğolların Kiev'e saldırıları sonucu kuzeye çekilen Rusların daha sonra Ukrayna topraklarını ele geçirmesi, I. Petro ve II. Katerina dönemlerinde Ukrayna kimliğinin bastırıldığı ve Ukraynalıların sömürüldüğü iddiaları, 1932-1933 yıllarındaki golodomor trajedisi, II. Dünya savaşında Ukraynalı milliyetçilerin Almanlarla işbirliği yaptığı suçlamaları, Ukrayna'ya devredilen Karadeniz filosunun statüsü, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın Batı'ya yönelmeyi tercih etmesi gibi tarihi olgular ve iddialar Rus ve Ukrayna toplumu arasındaki tarihi kırılma ve kopuş noktalarını teşkil etmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gerçekleşen Turuncu devrim, Euromaydan olayları, 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından işgali, Donetsk ve Lugansk bölgelerindeki ayrılıkçı grupları Rusya'nın doğrudan desteklemesi ile Rusya ile Ukrayna'nın birbirinden uzaklaşma süreci geri dönülmez bir hal almıştır. İki ülke ilişkilerindeki kriz, Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya saldırması ile savaşa dönüşmüştür. Rusya-Ukrayna savaşından etkilenen bölgelerin başında Orta Asya ülkeleri gelmektedir. Savaşın başlamasından sonraki süreçte Orta Asya ülkeleri başta ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan savaşın tesirlerini derinden hissetmektedir. Bu çalışmada tarihi perspektiften Rusya-Ukrayna ilişkileri, bu ilişkilerdeki kırılma ve kriz noktaları, Rusya Ukrayna savaşının başlaması ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar, savaşın Orta Asya ülkelerine tesirleri, Çin'in bu süreçte bölge ülkeleri ile ilişkileri konuları değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, Orta Asya, Savaş, Ekonomi

Russia-Ukraine War from Historical Perspective and Socio-Economic Parametre and Its Effects on Central Asian Countries

Abstract

The first political structures of Ukraine and Russia are the Kyiv Principality. The Russians, who retreated to the north as a result of the Mongol attacks, established the Moscow Principality. This principality later attacked Kyiv. There are claims that Ukrainian identity was suppressed and Ukrainians were exploited during the reigns of Peter I and Catherine II. Millions of Ukrainians died as a result of the Holodomor events of 1932-1933. There are accusations that Ukrainian nationalists collaborated with the Germans in World War II. The status of the Black Sea fleet transferred to Ukraine was much discussed later. After independence, Ukraine preferred to turn to the West. Historical facts and claims like these constitute historical breaking points between Russian and Ukrainian society. After the collapse of the Soviet Union in 1991, the Orange revolution, the Euromaidan events, the occupation of Crimea by Russia in 2014, and the direct support of the separatist groups in the Donetsk and Lugansk regions by Russia, the process of separating Russia and Ukraine from each other became irreversible. With Ukraine's efforts to become a member of NATO, the crisis in the relations between the two countries turned into a war with Russia's attack on Ukraine on February 24, 2022. Central Asian countries are at the forefront of the regions affected by the Russia-Ukraine war. In the process after the start of the war, Central Asian countries are feeling the effects of the war, especially economically, politically and socially. This study attempts to assess in detail Russian-Ukrainian relations from a historical perspective, the turning points in these relations and beginning Russian-Ukrainian war, sanctions against Russia, as well as the impact of the Russian-Ukrainian war on the countries of Central Asia and China's relations with Central Asia in this process.

Key Words: Russia, Ukraine, Central Asia, War, Economy

Atıf İçin / Please Cite As:

Buyar, C. ve Şener, U. (2022). Tarihi perspektiften, sosyo-ekonomik değerler açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine etkileri. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 136-149. Doi: 10.5281/zenodo.7472434

¹ Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, cengiz.buyar@manas.edu.kg

ORCID: 0000-0002-0549-4463

² Öğr. Gör., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu; Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, ubeydullah.sener@manas.edu.kg

ORCID: 0000-0002-3170-7418

Giriş

Ukraynalılar ve Ruslar'ın tarihteki ilk siyasi yapılanmalarının 882-1132 yılları arasında varlığını devam ettiren Kiev Knezliği (Kiyevskaya Rus) olduğu söylenebilir. Günümüzde her iki devlet de bu knezliği tarihlerinin bir parçası olarak görmekte olup bu konu günümüzde iki ülke arasındaki tartışmalı konuların başında gelir. Rusya da Ukrayna da bu knezliğin kendilerine ait olduğunu iddia ederler. Ruslar, Kiev'i bütün Rus şehirlerinin anası şeklinde tanımlarlar. Moğolların Kiev knezliğini işgal etmesinden sonra kuzeye giden Ruslar burada Moskova knezliğini daha sonra da Rus çarlığını kurmuştur. 12. yüzyılda Kiev knezliğine bağlı Slav gruplarının bu knezlikten kopmaları, farklı bölgelerde kendi idari yapılarını kurmaları ile birlikte Rusya ve Ukrayna tarihleri de artık birbirinden ayrı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. 1169 yılında Kiev'in bu ayrılan gruplar tarafından yağmalanması Rus etnogenezinde yeni oluşumların ve etnik parçalanmalarının da başlangıcı olmuştur (Gumilev, 2008:84).

16. yüzyıldan itibaren Rus çarlığının hakimiyetine giren Ukrayna'da, I. Petro (1672-1725) ve II. Katerina (1729-1796) döneminde Rus devletinin merkezileştirilmesi ve birliğin sağlanması doğrultusundaki sert yönetim uygulamaları neticesinde, Ukraynalılar ve Ukrayna kimliği baskı altına alınmıştır. Özgürlükler kısıtlanmış, taşra halkı köleleştirilmiştir (Radziyevskiy, 2013: 118-119). Rus Çarlığı, Ukraynalı ve Belarusları, Rus kimliğinin bir parçası olarak görmekte ve *Küçük Ruslar* olarak adlandırmakta idi (Abdelal 2005:106). Ukrayna kimliğinin ve dilinin gelişmesini tehdit olarak algılayan Ruslar, bu *Küçük Ruslar*'ın Ruslaştırılması için birtakım çalışmalar yürütmüşlerdir. Bunların başında da I. Petro ile başlayan ve 19. yüzyılda artan Ukraynaca'nın her alanda kısıtlanmasına yönelik çalışmalar ve kararlar gelmektedir (Ohienko 2001).

30 Aralık 1922'de Ukrayna, Sovyetler Birliği'ne dahil olmuştur. Stalin'in totaliter politikaları, radikal ekonomik reformlar, endüstrileşme çalışmaları ve yanlış tarım politikaları neticesinde ve kuraklığın da yaşanmasıyla 1930'lu yılların başından itibaren başta buğday olmak üzere temel gıda maddelerinin üretiminde ciddi oranda düşüşler ortaya çıkmıştır. Başta Ukrayna olmak üzere Kazakistan, Kuzey Kafkasya, Volga, Güney Ural, Batı Sibirya gibi bölgelerde kıtlık neticesinde oluşan açlıktan kitlesel ölümler yaşanmıştır. Bu kitlesel ölüm olayları tarihte *golodomor* (голодомор) olarak adlandırılmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi bu yaşananlar karşısında gerekli tedbirleri almamıştır. 1932 ve 1933 yıllarında yaşanan bu açlık sürecinde toplamda 8 milyon 792 bin civarında kişinin hayatını kaybettiği ifade edilmektedir. Bu ölenlerin yaklaşık 2,6 ila 3,6 milyona yakınının Ukraynalılar olduğu ileri sürülmektedir. Ukrayna *Verhovnaya Rada*'sı yani Meclisi 1932-1933 yıllarında yaşanan bu olayları 2006 yılında aldığı kararla Ukrayna halkının soykırımı olarak ilan etmiştir (Zakon, 2006).

Ukrayna milliyetçileri daha örgütlü bir şekilde faaliyetlerini yürütmek için 1940 yılında *Ukrayna Milliyetçileri Teşkilatı*'nı (Організація українських націоналістів-ОУН) kurmuşlardır. Bu teşkilatın başına da Stepan Bandera geçmiştir. Teşkilatın temel amacı bağımsız bir Ukrayna devletini kurmak olarak belirlenmiştir. Stepan Bandera'ya nispetle zamanla bütün Ukrayna milliyetçileri, bu teşkilata üye olup olmadığına bakılmaksızın *banderovtsı* olarak adlandırılmıştır. Bağımsız Ukrayna için 1940 yılı itibariyle faaliyetlere başlayan teşkilata karşı Sovyet güvenlik birimleri sıkı tâkibatlar yapmışlar ve yakaladıkları üyelerini sert bir şekilde cezalandırmışlardır. İkinci dünya savaşının başlamasından itibaren 1950'li yıllara kadar devam eden *banderovtsı* olaylarından ve onların bağlantılarından dolayı Ruslar, Ukrayna milliyetçilerini, vatana ihanet, Almanlarla işbirliği yapma, faşistlik ve anarşizm çıkarma gibi suçlamalarla suçlamışlardır. Daha sonraları Sovyetlere karşı yapılan büyük suçlarda *banderovtsı* terimi günlük hayatta olumsuz anlamlı bir propaganda terimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 2010 yılından sonra Ukrayna'da Rusya'ya karşı politikalar gelişti ve söylemler yaygınlaştı. Bunun üzerine bir propaganda terimi olarak Rusya devlet yetkilileri Ukrayna'daki Rusya muhaliflerini değerlendirirken *banderovtsı* terimini sıkça kullanmaya başladılar. Putin, 18 Mart 2014'te Kırım'ın işgali sonrası Federal Mecliste yaptığı konuşmada Kırım, "Yüzyıllardır olduğu gibi orada yaşayan tüm halkların temsilcilerinin evi olacak ama asla banderov taraftarlarının olmayacak."

(glavred.info) demiş ve Ukrayna'daki yönetimi legal olarak kabul etmediğini, Ukrayna'da gücün Bandera'nın modern temsilcilerinin eline geçtiğini ifade etmiştir (ria.ru).

Sovyetler sonrası süreçte Ukrayna'da, Stepan Bandera, bu teşkilat, üyeleri ve faaliyetleri Ukrayna'nın bağımsızlık tarihinin birer sembolü oldular. Bandera ve diğer hareket adamları birer kahraman olarak Ukrayna'nın yeni tarihinde yerini aldılar. (Sergiyçuk, 2004:32; Çastiy, 2007:305). Günümüzde Rusların tarihi referanslar üzerinden düşman kabul ettiği hatta savaş açtığı anlayış ve temsilcileri, Ukrayna'da yine tarihi referanslarla bu anlayış devlet ideolojisi ve temsilcileri de kahraman olarak kabul edilmektedir. Bu iki yaklaşım Rusya ile Ukrayna arasındaki anlaşmazlık, ayrılık ve uzaklaşma zemininin ortaya konması açısından açık bir örnek teşkil etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde bulunan Kırım, 1792 Yaş antlaşması ile Rusya tarafından ilhak edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda âdeta yıkıma uğrayan Kırım yarımadası, Nikita Kruşçev (1894-1971) döneminde "Ekonomik birlik, bölgesel yakınlık ve Kırım bölgesi ile arasındaki yakın işbirliği ve kültürel bağlar" gerekçe gösterilerek Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır (Vedomosti, 1954). 2014 yılına kadar da Ukrayna'nın bir parçası olarak varlığını devam ettirmiştir. Bunun yanında Sivastopol'da konuşlandırılan Karadeniz Filosu'nun 1991'den sonraki statüsü ile ilgili tartışmalar da iki ülke arasındaki tartışmalı konulardan biri olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde yaşanan bu olaylar Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşmasındaki tarihi kırılma noktalarından birini teşkil eder. 20 Mayıs 2019'da Volodimir Zelenskiy'in Ukrayna Devlet başkanı olarak göreve başlaması sonrası süreçte Rusya-Ukrayna arasındaki gerginlik ve kriz zirve noktasına ulaşmıştır. Putin, Zelenskiy'in Batı yanlısı politikaları karşısında onun iktidardan ayrılması durumunda Ukrayna ile diyalog kurulabileceğini ısrarla dile getirmiştir.

Ukrayna, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bünyesinde yaklaşık 70 yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Sovyet yönetiminin geliştirdiği ortak tarih, kültür ve gelecek temelindeki ilişkiler 1991 yılına kadar sürmüştür. Ancak 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile iki ülke ilişkileri de farklı bir boyuta evrilmiştir. Bağımsızlık sonrası ilk yıllarda Batı ve Rusya arasında dengeli bir dış politika izleyen Ukrayna'da Kasım 2004 - Ocak 2005 sürecinde gelişen olaylar neticesinde gerçekleşen *Turuncu Devrim*'den sonra başkan olan Viktor Yuşçenko Batıdan yana tavır almaya başlamıştır. 2000'li yıllara kadar Rusya'nın etki alanı ve arka bahçesi olarak gördüğü Ukrayna'nın gittikçe batıdan yana politikalar izlemesi, Moskova'nın sert tepkilerine yol açmıştır. Ukrayna'nın doğusunda yaşayan Rus yoğunluklu nüfusun ve Rusya yanlısı grupların da Moskova'dan yana politikalar geliştirilmesini istemesi, Rusya'nın diğer bölgelerde olduğu Ukrayna'daki Rusların da dillerini kullanması ve diğer birçok alanda haklarının ihlal edildiği ile ilgili iddiaları taraflar arasında sürekli gerginliklere yol açmıştır (Çelik, 2022). 2014'te Kırım'ın işgali ve Donbas olayları, Ukrayna-Rusya ilişkilerinin artık iki düşman devlet ilişkisi çerçevesinde ele alınmasını da beraberinde getirmiştir. Bu olaylardan sonra özellikle Ukrayna liderliğinin Rusya ile tüm alanlarda bağları koparmak ve Rusya'yı resmi olarak *askeri düşman* şeklinde tanımlaması göz önüne alındığında, ikili ilişkilerin yakın gelecekte normalleşme eğilimi göstermeyeceği sonucuna varılmıştır (Batsa, 2017:65).

Rusya-Ukrayna Krizinden Rusya-Ukrayna Savaşına

Tarihi arka planda gelişen olaylar neticesinde Rusya ile Ukrayna'nın devamlı surette birbirinden ayrıldıklarını, uzaklaştıklarını ve ilişkilerinin gergin bir şekilde seyrettiği görülmektedir. Tarihi olaylarla beslenen gerginlik 1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrasında Karadeniz Filosu konusundaki anlaşmazlık ile birlikte ciddi bir krize dönüşmüştür. Bu krizde Rusya'nın Ukrayna'yı kendisine bağlı bir devlet olarak ortaya koyma refleksi neticesinde Ukrayna yönetimi Rusya'yı, bağımsızlığı karşısında bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Bu doğrultuda bağımsızlığını güvence altına almak ve pekiştirmek amacıyla müttefik arayışına girmiştir. Bu noktada da ABD ve AB ile müttefiklik ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Ukrayna'nın ABD ve AB ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmasının, batılı kuruluşlara ve özellikle

NATO gibi askeri organizasyonlara yakınlaşma girişimlerinin, ulusal güvenliği açısından tehdit oluşturduğunu gerekçe gösteren Rusya, 18 Mart 2014 yılında Kırım'ı işgal etmiştir. Yine Rusya, Ukrayna'nın Donbas olarak adlandırılan Donetsk ve Lugansk bölgesinde silahlı çatışmaları başlatan ayrılıkçı grupları doğrudan desteklemeye başlamıştır. Çatışmaların başlamasından sonra Donbas bölgesinde Rusya ile ABD ve AB arasında bir vekalet savaşı da başlamıştır denilebilir. Bütün bu olaylar Rusya ile Ukrayna arasındaki tarihsel kırılmayı daha da derinleştirmiş, geri dönülmez bir hale sokmuştur.

Rusya, Şubat 2022 tarihinde ayrılıkçı Donetsk ve Lugansk sözde yönetimlerini tanımış ve 30 Eylül 2022 tarihinde ise Donetsk, Lugansk ile birlikte Herson ve Zaporozya bölgelerinin de kendisine katıldığını deklare etmiştir (Euronews, 2022). Kırım'ın işgali, Donbas bölgesindeki çatışmalar, Ukrayna'da çalkantılı ve siyasi çekişmelerle geçen sekiz yıllık bir sürecin sonunda Kiev'in Avrupa Birliği (AB) ve NATO'ya katılma talepleri sonucunda 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya, Ukrayna'ya saldırmış, geniş çaplı bir işgal hareketine girişmiştir. İlerleyen aylarda da Ukrayna'nın bazı bölgelerini işgal etmiştir. Putin bu savaşı *özel operasyon* olarak adlandırmış, Rusya'da *savaş* olarak ifade edilmesi suç olarak ilan edilmiştir.

Uzun süredir devam eden Rusya-Ukrayna savaşı, binlerce sivil ve askerin ölümüne, 8 milyona yakın insanın mülteci durumuna düşmesine ve yüz milyarlarca dolarlık sosyal ve ekonomik maliyetlere sebep olmuştur. Özellikle Orta Asya coğrafyasında var olan yüksek enflasyon, düşük ekonomik büyüme ve siyasi istikrarsızlıklarla boğuşan bölge ülkeleri, savaşın başlamasıyla yeniden bir kriz sarmalının içine düşmüştür (Shah & Majeed, 2022). Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması milyonlarca insanı olumsuz etkilemiş ve derin sosyal problemlerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu sosyal problemlerin ilerleyen yıllarda artacağı ve bölge ülkelerini de daha fazla etkileyeceği beklenmektedir.

Rusya-Ukrayna savaşının başta Rusya ve Ukrayna ekonomileri olmak üzere, Orta Asya ülkelerine ve nihayetinde küresel ekonomilere bariz etkileri olduğu açıktır. Bu savaşın bölgesel ve küresel anlamda siyasi, ticari ve ekonomileri uzun yıllar boyunca olumsuz etkileyeceği değerlendirilmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından yayımlanan raporda, Rusya-Ukrayna krizinin küresel ekonomiyi uzun süre tehdit edeceğini ifade edilmiştir. OECD, Ukrayna savaşından dolayı 2022 yılı küresel ekonomik büyüme görünümünü %4,5'ten %3'e düşürmüş ve 2023 yılı için ise %2,8' çekmiştir (Horobin, 2022). Savaşın başlaması ile birlikte küresel ölçekte enerji maliyetleri fırlamış, tedarik zincirlerinde kopukluk oluşmuş, hammadde ve gıda maliyetlerinde büyük artışlar meydana gelmiştir. COVID-19 ile bozulan ticari ve ekonomik dengeler yeni bir savaşın başlaması ile başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere hemen hemen tüm bölgelerde yeni bir enerji ve gıda krizini başlatmıştır. Dünya tahıl ambarları olarak görülen Rusya ve Ukrayna'nın savaşa girmesi, başta buğday, arpa, ayçiçek yağı ve mısır olmak üzere gıda tedarikinde büyük bir krize sebep olmuştur. Dünyadaki en büyük gaz ve petrol ihraç eden ülkelerden biri olan Rusya'ya olağanüstü yaptırımlar uygulanması ile Brent petrol, enerji ve emtia fiyatlarında ciddi artışlara sebep olmuştur (Mbah & Wasum, 2022).

Rusya-Ukrayna Savaşında Yaptırımlar ve Etkileri

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya büyük çaplı bir işgal hareketi başlatması, tüm dünyada tepkiyle karşılanmıştır. 2 Mart 2022'de olağanüstü toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda (BMGK) Kuzey Kore, Suriye, Belarus ve Eritre lehte; 140'ı aşkın ülke ise Rusya'nın aleyhine oy kullanmıştır (BBC, 2022). Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere birçok uluslararası kurum ve ülke, Rusya'yı kınamış ve derhal savaşa son verme çağrısında bulunmuştur. Rusya'nın savaşa son vermemesi ve saldırgan tutumunun devam etmesi ile birlikte başta batılı ülkeler ve Japonya olmak üzere birçok ülke Rusya'ya on binlere varan yaptırım kararı almıştır. Söz konusu yaptırımlar bugüne kadar ki en yıkıcı ve en kapsamlı yaptırımlar olarak tarihe geçmiştir (CASTELLUM, 2022). Aslında 2014 yılından beri Rusya'ya düşük seviyede yaptırımlar uygulanmakta idi. Rusya'nın sahip olduğu

nükleer silahlardan dolayı sıcak çatışmadan kaçınan ABD ve Batı, çok kapsamlı ekonomik ve siyasi yaptırımlara girişmiş ve Rus ekonomisini çökertmeyi öncelikli hedef haline getirmiştir. Öncelikli olarak enerji, finans ve ticaret olmak üzere geniş kapsamlı kısıtlamalar uygulamaya konulmuştur. Rusya pazarından binlerce küresel firma üretime ara vermiş veya ülkeden çekilmiştir. Rusya Merkez Bankasının varlıklarının dondurulması, Rus bankalarının Uluslararası Para Transfer Sisteminden (SWIFT) çıkartılması, enerji ihracatına kısıtlamaların getirilmesi en az savaş kadar Rus ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan birçok Rus yatırımcı ve iş adamları da dahil olmak üzere binlerce politikacının ve oligarhın ABD ve Avrupa'ya girişi yasaklanmış ve mal varlıklarına el konulmuştur.

Rusya'ya uygulanan yaptırımlar her geçen gün artarak devam etmektedir. 29 Eylül 2022 tarihinde Ukrayna'daki dört bölgenin (Donetsk, Lugansk, Herson ve Zaporijya) referandumlarla Rusya'ya bağlanmasını içeren kararnamenin imzalanması ile birlikte ABD ve Batı 2014 yılındaki yaptırımlara ilaveten yeni yaptırımları devreye koymuştur. Son yaptırımlardan, Rus hükümet yetkilileri, liderler ve aile fertleri, Rus ve Belarus askeri yetkililer, askeri malzeme tedarikini sağlayan ulusal ve uluslararası firmalar da eklenmiştir. Buna ek olarak Rusya Parlamentosu alt kanadı olan Duma'nın 190 üyesine, Rusya Federasyon Konsey üyesi olan 169 kişi daha listeye alınmıştır. Rus ve Belarus askeri yetkililer ve üst düzey bürokrat ve vekillerin de içinde olduğu toplamda 910 kişiye daha vize yasağı getirilmiştir. Son olarak ABD Ticaret Bakanlığı tarafından Belarus ve Rusya'ya askeri teçhizat desteği sağlayan üçüncü ülke firmalarına da yaptırım uygulanabileceği uyarısında bulunmuştur (VOA, 2022). Yaklaşık bir yıldır süren savaşın Ukrayna ekonomisine günlük maliyeti 600 milyon-1 trilyon dolar ve Rusya'ya maliyeti ise 900 milyon- 20 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Spoonts, 2022). Uluslararası kuruluşlara göre 2022 yılında Rus ekonomisinin %8 ile %20 arasında daralacağı öngörülmektedir. Ukrayna'da temmuz sonu itibari ile sadece bina, köprü ve altyapı gibi fiziki yapıların tahribatı ile 100 milyar doların üzerinde bir hasarın oluştuğu öngörülmektedir. Uluslararası firmaların Rusya pazarından çıkmasıyla yüz milyonlarca dolar Rusya dışına transfer edilmiştir. Savaşın başlaması ile başta enerji ve tahıl olmak üzere birçok mal ve hizmetin maliyetlerinde büyük artışlar olmuştur. Savaşın etkileri bölgesel ve küresel bazda enflasyonist baskıları daha da artırmıştır (Bağış, 2022).

Uluslararası rezervlere ulaşmasının kısıtlanması ve erişimin engellenmesi Rusya'nın dış borç ödemelerini sıkıntıya sokmuştur. Ayrıca kamu borcunun çevrilememesinden dolayı Uluslararası Para Fonu (IMF) ve uluslararası yatırım bankaları tarafından temerrüde düşme olasılığının yüksek olduğu değerlendirilmeleri yapılmıştır. Küresel derecelendirme kuruluşları tarafından da yatırım yapılamaz ülke kategorisinde dahil edilmiştir. Rusya devlet başkanı Putin'in talimatı ile yürürlüğe konulan Ruble ile borç geri ödeme hamlesi de Rusya'nın temerrüde düştüğünün kanıtı olarak gösterilmiştir (Gourinchas, 2022). Batılı ülkeler Rusya'yı SWIFT'ten çıkartarak uluslararası borç ve kredi geri ödemelerinde zora sokmuştur. Şubat 2022 tarihi itibari ile 645 milyar dolarlık Rusya Merkez Bankası rezervlerinin yarısına yakını batılı devletler tarafından dondurulmuştur (CNN, 2022).

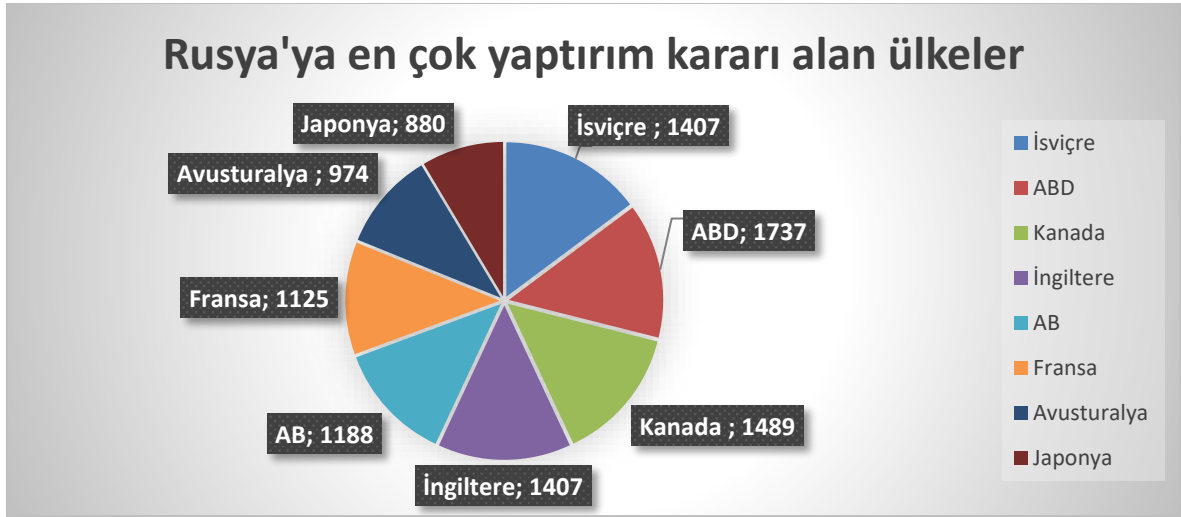
Daha önce, Gürcistan'a müdahalesi ve Kırım'ın işgalinde dolayı batılı ülkeler tarafından Rusya kısmi yaptırımlara maruz kalmıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasında yaşanan en büyük kriz olarak kabul edilen Ukrayna'nın işgal hareketi, batılı ülkelerin Rusya'ya bugüne kadar eşi benzeri görülmemiş yaptırımları uygulamasına yol açmıştır. Bu yaptırımlar ABD ve Batı'nın baskıcı ülkeler olarak kabul ettiği İran, Kuzey Kore, Suriye ve Venezuela'ya uyguladığı toplam yaptırımlardan çok daha fazla olmuştur (Okay, 2022).

Teknolojiden ulaşım, otomotiv sektöründen havacılık sektörüne, finanstan medyaya kadar hemen hemen tüm alanlarda on binlerce yaptırım kararı, en az sıcak çatışma kadar Rus ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Küresel kapitalizmin ana akım medya sembolleri olarak kabul edilen BBC, CNN ve Bloomberg TV'nin yanı sıra gıda devleri olan Mc Donalds ve Starbucks, PizzaHutt vb. irili ufaklı yüzlerce uluslararası firmanın Rusya pazarından çıkması milyarlarca doların da ekonomiden çekilmesine de sebep olmuştur. Shell ve BP gibi küresel enerji devleri Rus

enerji şirketleri ile ortaklığına son vermiştir. En büyük teknolojik firmalar ve küresel lojistik firmalarının faaliyetlerine son vermesi ile havacılık sistemi durma noktasına gelmiştir. Yüksek resmi rezerv, geniş tahıl ve gıda stokları ile çok büyük enerji kaynağına sahip olması kısa süreliğine Rus ekonomisini ayakta tutmaya yetiyor gibi görünse de uzun dönemde yıkıcı etkilerin olması kaçınılmaz görülmektedir (Eğilmez, 2022).

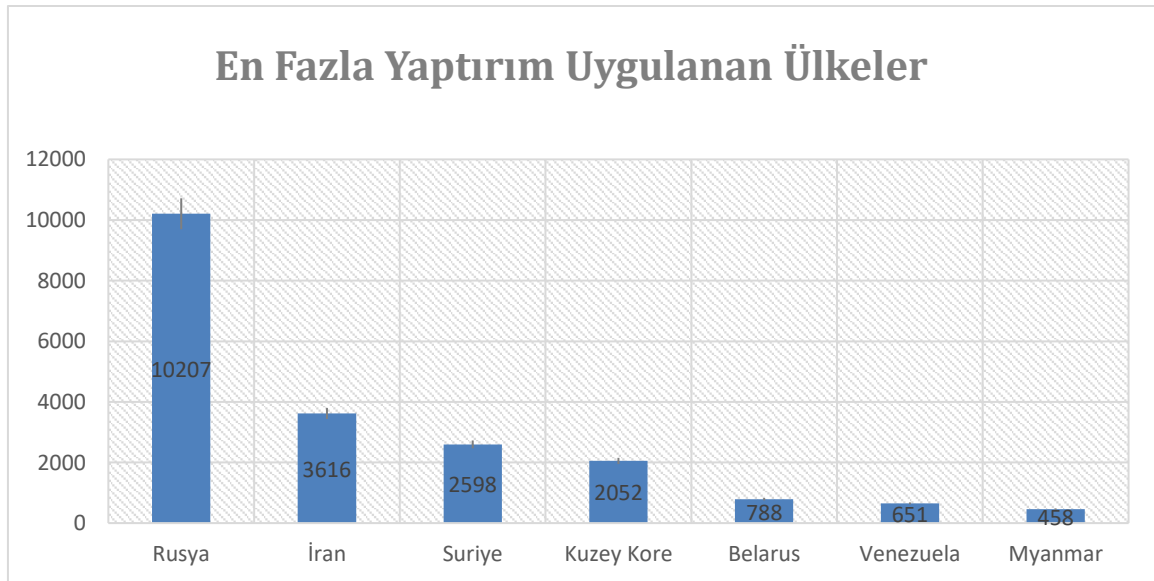
Savaşın ekonomik etkileri olduğu kadar insani ve siyasi etkileri de artarak devam etmektedir. Rusya'nın küresel ekonomiden ticarete, spordan siyasete kadar tüm uluslararası arenadan dışlanması etkisi uzun yıllara yayılacak sonuçları da beraberinde getirmiştir. Ukrayna açısından ise işler daha dramatik bir hal almıştır. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre Ekim 2022 itibari ile yaklaşık 8 milyondan fazla insan evlerini terk etmek zorunda kalmış ve mülteci durumuna düşmüştür. Savaşın uzaması halinde bu sayının 10 milyonu geçeceği değerlendirilmektedir. Rusya'nın saldırgan tutumu, tarafsız ve bağlantısız politikalar izleyen İskandinav ve Baltık ülkelerini de alarm durumuna sokarak NATO'ya üye olma talebinde bulunmaya sevk etmiştir. Finlandiya ve İsveç NATO'ya üye olmak için resmi başvuruda bulunmuştur.

Grafik 1. Rusya'ya En Çok Yaptırım Uygulayan Ülkeler

Kaynak: Castellum.ai

Grafik 2. En Fazla Yaptırım Uygulanan Ülkeler

Grafik 1’ de gösterildiği gibi uluslararası yaptırımlar kurumu olan castellum.ai verilerine göre Kasım 2022 tarihi itibari ile Rusya’ya uygulanan yaptırım sayısı 10 bin 207’ye ulaşmıştır. En fazla yaptırım uygulayan ülke 1,737 yaptırım ile Amerika Birleşik Devletleri yer alırken 1,489 yaptırım ile Kanada ikinci sırada yer almıştır. Diğer batılı devletlerden İsviçre 1407, İngiltere 1407, Avrupa Birliği 1.188, Fransa 1.125 ve Avustralya 974 yaptırım uygulamıştır. ABD ve Avrupalı devletlerinin yanı sıra Uzak Doğudan Japonya 880 yaptırımla en fazla yaptırım uygulayan ülke olmuştur. Bununla birlikte Rusya şu an itibariyle dünyada en çok yaptırım uygulanan ülkeler arasında birinci sırada bulunmaktadır. Rusya’dan sonra İran, Suriye, Kuzey Kore, Belarus, Venezualla ve Myanmar gelmektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı’nın Orta Asya Ülkelerine Etkileri

Rusya-Ukrayna savaşından en çok etkilenen bölgelerin başında Orta Asya ülkeleri gelmektedir. Bu ülkeler bağımsızlıkları sonrasında Rusya’nın öncülüğünde oluşturulan Bağımsız Devletler Topluluğu, Bağımsız Devletler Topluluğu Serbest Ticaret Bölgesi, Avrasya Ekonomik Birliği, Şanghay İşbirliği Örgütü, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü gibi birçok siyasi, ekonomik, askerî birliğin esas üyesi durumundalar (Buyar, 2022a). Rusya ile çeşitli ortak birliklere sahip olan Orta Asya ülkeleri Rusya-Ukrayna savaşında genel olarak tarafsız kalmışlardır. 2 Mart 2022’de olağanüstü toplanan BMGK’da Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan çekimser kalırken, Özbekistan ve Türkmenistan oylamaya katılmamıştır.

Orta Asya ülkelerinin hem siyasi hem de ekonomik olarak Rusya ile ilişkileri sıkı düzeyde seyretmektedir. ABD ve Batı dünyası tarafından Rusya’ya uygulanan yaptırımlardan Orta Asya ülkelerinin de doğrudan ve dolaylı olarak olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Az gelişmişlik, yüksek işsizlik, yoksulluk ve istikrarsız siyasi ve ekonomik problemler milyonlarca Orta Asyalıyı başka ülkelere göç etmek zorunda bırakmaktadır. Dil bilme, döviz kuru, vize kolaylığı vb. nedenlerden dolayı da göçmen işçiler tarafından en fazla Rusya tercih edilmektedir. Rus resmi makamlarının verilerine göre 2021 yılında çoğunluğu Orta Asyalı (Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan) olmak üzere 7,8 milyondan fazla göçmen işçinin Rusya’ya giriş yapmıştır (Farangis, 2022). Bu göçmen işçilerin 4.5 milyonu Özbekistan’dan, 2.4 milyonu Tacikistan’dan ve yaklaşık 1 milyonu Kırgızistan’dan olup yine Türkmenistan ve Kazakistan’dan da gelen çok sayıda göçmen işçiler vardır (Buyar, 2022a). Orta Asya ülkeleri için Rusya, her zaman önemli bir ticaret ortağı olmuştur. Rusya ile yakın ticari ilişkilerin yanı sıra, Rusya’dan bölge ülkelerine yoğun olarak göçmen işçiler para havaleleri yapmaktadır. 2021 yılında Rusya’daki Özbek işçiler ülkelerine 4 milyar dolar, Kırgız işçiler 2.7 milyar dolar, Tacik işçiler 1.3 milyar dolar para havale sistemleri üzerinden para havalesi yapmışlardır. Ayrıca elden para aktarımının bu meblağlardan daha fazla olduğu ifade edilmektedir. İşçilerin ülkelerine gönderdikleri bu döviz miktarının her geçen yıl arttığı görülmektedir (Buyar, 2022a). Batının Rusya’ya uyguladığı yaptırımların dozu arttıkça Orta Asya’da Rusya’dan gönderilen paralarla hayatını devam ettiren aileler de ekonomik sıkıntıya düşmektedir. Öyle ki 2021 yılı gönderilen havaleler, Kırgızistan GSYH’sinin %30’u ve Tacikistan’ın ise %27’sini aşmıştır (Ratha & Eung, 2022). Ancak 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya’nın Ukrayna’ya geniş çaplı bir işgal hareketi başlatması ile başta ABD ve AB olmak üzere çok sayıda ülke ile birçok uluslararası kurum ve kuruluş Rusya’ya çok ağır siyasi ve ekonomik yaptırımları uygulamaya koymuştur. Bu yaptırımlar sadece Rus ekonomisini değil, bölge ülkelerini de külfetli bir ekonomik izolasyona sokmuştur. Batılı devletler tarafından Rusya’ya uygulanan yaptırım listesi her geçen gün artarak devam etmektedir. İşgalin ilk gününden itibaren kapsamının genişletilerek uygulanan yaptırımlar finans, enerji, gıda, teknoloji ve diğer birçok sektörde büyük aksaklıklara sebep olmuştur. Söz konusu yaptırımlar başta Rusya olmak üzere, bölge ülkeleri ve nihayetinde küresel ekonomilerde büyük sorunlara yol açmıştır. Akaryakıt, enerji kaynakları, gıda ürünleri, tarımsal hammaddeler, kimya sanayi ürünleri, makine, teçhizat vb. kalemlerini bölge ülkeleri büyük oranda Rusya’dan ithal etmektedir. 2021 yılı sonu itibariyle “Rusya ile Kazakistan’ın ticaret hacmi 21 milyar dolar, Özbekistan’ın 7.5 milyar dolar, Kırgızistan’ın 2.5 milyar dolar, Tacikistan’ın 1, 3 milyar dolar, Türkmenistan’ın 5 yüz milyon dolar civarındadır. Bu ticaret rakamlarında Rusya’nın

bölge ülkelerine ihracatı %70 ve üzeri durumundadır. Dolayısıyla bölge ülkeleri Rusya için büyük bir pazar teşkil etmektedir.” (Buyar, 2022a).

COVID-19 ile bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik daralmalar, enflasyonist baskılar, borç geri ödemelerinde yaşanan güçlükler, kur şokları ve yükselen faiz oranları ile birlikte yeni bir savaşın ortaya çıkması, hane halkı ve firmalarda derin endişelere yol açmıştır. Batı dünyası tarafından sürekli izole edilen ve yaptırımlara maruz bırakılan ülkeler; Çin, Afganistan ve İran’a Rusya’nın da eklenmesi ile bölge adeta her taraftan kuşatılmıştır. Savaşın uzaması ile yaptırımların dozu da giderek artmaktadır. Rublenin değer kaybetmesi, kısmi seferberlik ilanı, zorunlu askerlik vb. nedenlerden dolayı tersine göçler başlamış ve işçi havalelerinde büyük düşüşler meydana gelmiştir. Özellikle Rus bankalarının SWIFT sisteminden çıkartılması havaleleri durdurma noktasına getirmiştir. 2022 yılında Kırgızistan işçi dövizlerinde %33, Tacikistan ve Özbekistan’da ise sırası ile %22 ve %21’lik düşüşler meydana gelmesi beklenmektedir (Ratha & Ju Kim, 2022). Batı yaptırımları sonucunda değer kaybeden Rubleden dolayı bölge ülkelerinde döviz kıtlığı yaşanmakta ve merkez bankaları her gün milyonlarca dolarla piyasaları regüle etmek zorunda kalmıştır. Özellikle petrol ve gaz ihraç eden ülkeler; Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan’ın ihracat gelirlerinde büyük düşüşler meydana gelmiştir (Farangis, 2022). Rusya’ya uygulanan ekonomik ve siyasi yaptırımlardan dolayı binlerce firma ülkeyi terk etmiş veya üretime ara vermiştir. Bu Rusya’daki yatırımlarda durgunluğa ve iş dünyasının da kapasite düşürmesine sebep olmuştur. Yatırım ve ekonomik aktivitenin yavaşlaması göçmen işçi istihdamı ve havalelerinde büyük düşüşlere yol açmıştır. Rus rublesinin ani değer kaybetmesinden sonra banka havalelerine de kısıtlamaların getirilmesi Orta Asya’da havalelere bağımlı hayatını devam ettiren hane halklarını ekonomik sıkıntıya sokmuştur.

Abhazya’nın işgali ile başlayan Rusya’nın yayılmacı yaklaşımı Orta Asya ülkeleri tarafından asla kabul görmemiştir. Ancak Rusya’nın hegemonik tesirlerinden dolayı açık tepkiler ortaya konamamıştır. Bununla birlikte Ukrayna’da Rus ordusunun gösterdiği başarısızlık, askerî teknolojisinin ve hareket kabiliyetinin hantallaşmış durumunun gözler önüne serilmesi Rusya’nın bölge üzerindeki üstünlük ve liderlik algısını da nispeten zayıflatmış görülmektedir (Buyar, 2022a). Ukrayna krizi, bölge ülkelerinin Rusya ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine sebep olmuştur. Özellikle bölgenin en önemli ekonomisine sahip olan Kazakistan’da endişelere yol açmıştır. Kazakistan’ın kuzey bölgelerinde yoğun olarak yaşayan Rus nüfusunun varlığı ve bu alanlarda, Rusya’daki bazı yetkililerin zaman zaman hak iddiası imalarındaki söylemleri tansiyonu yükseltmektedir. Doğalgaz, petrol ve özellikle nükleer enerji projelerinde Rus-Kazak iş birliklerinin uzun vadede sıkıntılı bir sürece sokmuştur. Tacikistan ve Kırgızistan’ın Rus ekonomisi ile olan sıkı ilişkisinden dolayı bu ülkelere uzun vadede olumsuz etkilerinin olacağı öngörülebilir.

Orta Asya ülkelerinde savaşın başlangıç günlerinde ortaya çıkan kur dalgalanmaları neticesinde dolar hızla değer kazanmıştır. İlerleyen süreçte ise oluşan döviz kıtlığından dolayı merkez bankaları döviz kurlarını düzenlemek için piyasaya yüksek miktarlarda döviz sürmüştür. Bununla birlikte ilerleyen aylarda bölge ülkelerinden Rusya’ya aylık 100 milyon doların üzerinde dolar havaleleri gerçekleşmeye başlamıştır. Bu da bu ülkelerde döviz kıtlığı, kur artışı, bankaların müşterilerine dolar satışı kısıtlaması getirmesi, hesapları geçici dondurması, döviz çekimlerinde yüksek oranda kesinti yapması, aşırı kur farkı ile döviz alım satımı yapması gibi döviz uygulamalarında alışılmamış uygulamalar yapmalarına sebep olmuştur.

Rusya’da 21 Eylül 2022 tarihinde kısmi seferberlik ilan edilmiştir. Bu çerçevede 300 bin insanın silahaltına alınması planlanmıştır. Seferberlik ilanı sonrası 1 milyondan fazla insan yurt dışına gitmek üzere havaalanlarına ve kara sınırlarına akın etmiştir. Başta Türkiye, Gürcistan, Ermenistan olmak üzere Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan gibi ülkelere kısa süre içerisinde göç dalgası yaşanmıştır. Seferberlik ilanı, Rus halkının ilk defa savaşı bu kadar yakın hissetmesi ve ciddiyetini anlamasında bir dönüm noktası olmuştur. Her ev adeta bir anda kendisini savaşın içinde bulmuştur. Seferberlik ilanı sonrasında bu kadar Rus’un ülkesini terk etmesi herkesin

dikkatini çekmiştir. Silahaltına alınacak yaşta olan Ruslar bu savaşın gerekçelerine inanmadıklarını ifade etmişlerdir. Savaşın bir amacının ve hedefinin de olmadığını dile getirmişlerdir. Seferberlik sonrası Rusların ülkelerinden kaçmaları, Rusların devletçilik anlayışında, ülkelere ve halklarına bağlılıkları anlamında ciddi travmalar yaşamasına da sebep olmuştur (Buyar, 2022b). Seferberlikten kaçan Rusların büyük kısmı Orta Asya'da ilk başta Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a geçmiştir. Bu ani göç dalgası sonucunda bölge ülkelerinde ev kiralari ve emtia fiyatlarında hayli yüksek artışlar yaşanmıştır. Yine piyasalarda da geçici bir hareketlilik oluşmuş, bölgeye hatırı sayılır bir para girişi gerçekleşmiştir. Kısmi seferberlikle birlikte başta yazılım, bilişim teknolojileri alanında olmak üzere muhtelif sektörlerde birçok şirket, çalışanlarına daha güvenilir bir iş ortamı oluşturmak, işlerini daha istikrarlı yürütmek istemelerinden ve yine bu ülkelerde uluslararası banka ve diğer işlemlerin rahatça yapılabilmesinden dolayı Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelerde ofisler açmışlardır.

Savaş ve Orta Asya' da Rus-Çin Nüfuz Mücadelesi

Bağımsızlık sonrası dönemde, bölge ülkeleri Rusya'ya alternatif uluslararası kurum ve kuruluşlarla siyasi ve ticari ilişkilere girişse de hiçbir zaman tam olarak istenilen hedefe ulaşamamıştır. SSCB sonrasında eski Sovyet ülkelerinde kalan Rus nüfusu herhangi bir kriz durumunda Donbas bölgesinde olduğu gibi zaman zaman Moskova'nın söz konusu ülkelerin iç işlerine müdahale etme aracı olarak kullanılmaktan çekinilmemiştir. Bölgede, Moskova yanlısı hükümetler sürekli siyasi ve ekonomik olarak desteklenmiştir. Özellikle Putin'in iktidara gelmesi ile siyasi, ticari ve askeri baskılarla Orta Asya'daki ABD askeri üsleri kapatılmıştır. Avrupa Birliği ve NATO ile ilişkileri ilerletmek isteyen Gürcistan gibi ülkelere de askerî hareketlerden çekinilmemiştir. Nitekim Rusya tarafından, Gürcistan'da Abhazy'a'yı, Ukrayna'da Kırım, Lugansk, Donestk, Herson ve Saporijya'ya askerî müdahalede bulunulmuştur. Kazakistan ve diğer bazı bölgelerde Rus dilinin resmi statülerden çıkartılma girişimleri ve bölge ülkelerinin Çin ile ekonomik, ticari ilişkilere ağırlık vermesi sonrasında uyarı mahiyetinde siyasi mesajlar verilmiştir. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü de (KGAÖ) bölge ülkeleri açısından bağlayıcı bir işbirliği alanı olarak durmaktadır. Nitekim 2 Ocak 2022 yılında Kazakistan'da büyük çaplı protestolardan dolayı KGAÖ kapsamında Rus askeri gücü Kazakistan'daki olaylara müdahale etmiş ve protestoları sert bir şekilde bastırılmıştır. Rusya bu örgütler ve strateji ile başta ABD ve Batılı ülkelerini eski Sovyet sahasından uzaklaştırmakta ve Çin'in bölgeye yayılmasının önüne almaya çalışmaktadır. Rusya, Avrasyacılık ve devlet politikaları doğrultusunda eski Sovyet coğrafyasındaki ihtilaflı bölgeler, buralarda yaşayan Rus vatandaşlarının himayesi, etnik grupların statüsü ve varlığı ile ilgili kartları elinde tutmakta, bölgenin yeni pazarlara ulaşmasının veya alternatif siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmesinin önüne set çekmeye çalışmaktadır. Sahip olduğu doğalgaz, petrol, uranyum, altın vb. enerji kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırmakta zorluk çeken bölge ülkeleri bu noktada Rusya'ya bağımlı kalmaktadırlar. Belli oranda son yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) *Bir Kuşak Bir Yol* projesi kapsamında bölgede etkinliğini artırmış ve özellikle enerji, inşaat, sanayi ve ulaşım alanlarında büyük yatırımlara girişmiştir. Ancak Pekin'in yatırım ve ticaretini küçük bir bürokrasi ve elit kesimlerle yürütmesi, Çinli firma ve şirketlerinde Çinlilerin çalıştırılması bölge halklarında sürekli tepkilere yol açmaktadır. Söz konusu ülkelerin Çin ile sınır komşusu olması ve büyük oranda borçlu duruma düşmesi ile milli tesislerin Çine uzun yıllar kira hakkının devredilmesi veya Çin tarafından borç karşılığında el konulması, bölge ülkelerinde egemenlik kaygılarına neden olmaktadır. Çin tehdidi algısının artması Rusya'nın yine bir kurtarıcı olarak görülmesine sebep olmuş ve bölge ülkelerinde Rusya yanlısı politikalara geri dönülmesine yol açmıştır. Rusya ile ilişkilerin iyi tutulmasındaki önemli bir faktör ise Orta Asya'dan Rusya'ya çalışmaya giden milyonları bulan göçmen işçiler ve onların oluşturduğu para havaleleri ile desteklenen ekonomidir. Rusya'nın bölgedeki en büyük rakibi konumunda yer alan Çin'in ucuz kredi ve finansman destekleri ile bölgede etkisini arttırması beklenebilir. Ancak bölge ülkelerinde Uygurlara uygulanan baskılardan ve güvensizlikten dolayı Çin'e karşı temkinli politikalar izlenmeye devam edilmektedir.

Sonuç

Ruslar ve Ukraynalılar Slav etnik kökenine ait olmakla birlikte her iki halk arasındaki anlaşmazlıklar, uzaklaşmalar ve çatışmalar 12. yüzyıldan beri devam edegelmiştir. Kiev'in diğer Rus gruplar tarafından 1169'da yağmalanması, Ukrayna'nın Ruslar tarafından alınması, I. Petro ve II. Katerina döneminde Ukrayna'da uygulanan baskılar, Ukraynaca'nın yasaklanması, 1932-1933 yıllarındaki golodomor trajedisi, II. dünya savaşında Ukraynalı milliyetçilerin Almanlarla işbirliği yaptığına dair tartışmalar, Ukrayna'ya devredilen Karadeniz filosunun statüsü, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın Batı'ya yönelmeyi tercih etmesi gibi tarihi olgular ve iddialar Rus ve Ukrayna toplumu arasındaki tarihi kırılma noktalarını teşkil etmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Turuncu devrim, Euromaydan olayları, 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından işgali, Donetsk ve Lugansk bölgelerindeki ayrılıkçı grupları Rusya'nın doğrudan desteklemesi ile Rusya ile Ukrayna'nın birbirinden uzaklaşma süreci geri dönülmez bir hal almıştır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olma çalışmaları ile birlikte iki ülke ilişkilerindeki kriz, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması ile savaşa dönüşmüştür. Bütün bu olaylar Rus ve Ukrayna toplumu arasındaki geri dönüşü çok zor olan tarihî uzaklaşmayı daha da arttırmıştır.

Rusya'nın Abhazya, Osetya ve Kırım'ı işgali ve sonrasında NATO'nun doğuya ilerleyişini engellemek, Batı ve NATO yanlısı Ukrayna'daki yönetimi değiştirmek, Ukrayna'daki *banderovtsi* olarak adlandırılan aşırı milliyetçileri etkisiz hale getirmek gibi gerekçelerle Ukrayna'ya saldırması, Orta Asya ülkelerinde ciddi bir endişeye sebep oldu. Bu saldırı dünya genelinde Rusya'nın toprak işgalleri yolu ile ilerlemesi olarak algılandığı gibi Orta Asya'da da aynı endişeli değerlendirmeler yapılmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşının başta Rusya ve Ukrayna ekonomileri olmak üzere, Orta Asya ve genel olarak da küresel ekonomiye ciddi olumsuz etkileri olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. 2022 yılında küresel ekonomik büyüme verilerine bakıldığında bu etkiler açık bir şekilde görülmektedir. Bu etkilerin de ilerleyen yıllarda devam edeceği öngörülebilir. Savaşın başlamasından sonraki süreçte Ukrayna ve Rusya'dan buğday, arpa, ayçiçeği gibi gıda hammaddelerinin ihracatının durması gıda maliyetlerinde artışa sebep olmuştur. Bununla birlikte Rusya'dan yapılan petrol ve gaz sevkiyatının yavaşlatılması ve daha sonra durdurulması bilhassa Avrupa bölgesinde ciddi krizlere yol açmıştır. Genel olarak gıda, enerji ve emtia tedarik zincirlerinde kopukluklar meydana gelmiştir.

Avrupa ve Amerika, Rusya'ya sayısı 11 bini bulan geniş çaplı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlardan Avrupa bölgesi ülkeleri ve küresel ekonomi de etkilenmiştir. Rusya, Batı'ya yaptığı gaz ve petrol sevkiyatının azalmasıyla oluşan gelir açığını, Çin ve Hindistan gibi doğu bölgesindeki ülkelere yaptığı sevkiyat kapasitelerini arttırarak kapatmıştır. Hatta enerji ürünlerinin fiyatlarının artmasıyla daha da büyük kazançlar elde etmeye başlamıştır.

Rusya ile Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi birçok ortak teşkilata sahip Orta Asya ülkeleri Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması sonrasında Rusya'nın beklentilerine rağmen tarafsız kalmaya gayret etmişlerdir. Rusya ile ortak teşkilatlarda bulunmalarından dolayı bu ülkeler yaptırımların kendi ülkelerine de olumsuz tesirlerinin olacağından büyük endişe duymuşlardır. Yine gerek ABD gerekse Avrupa Birliği'nden bu ülkelere aktarılan fonların kesilebileceği konusunda da tedirginlikler oluşmuştur. 2014 yılında Kırım'ın işgali sonrasında Rusya'ya uygulanan yaptırımlardan bölge ülkeleri belli ölçülerde ve alanlarda etkilenmekte idi.

Bölgede başta işsizlik olmak üzere çeşitli problemlerden dolayı ülke halklarının büyük kısmı Rusya olmak üzere çeşitli ülkelerde göçmen işçi olarak çalışmaktadır. Savaşın başlangıcında Rusya'da bulunan 7,8 milyon göçmen işçinin büyük kısmının ülkelerine döneceği endişesi yaşanmıştır. Bu durumda bölge ülkelerine gelen yüksek döviz girdilerinin azalacağı, işsizliğin ve güvenlik problemlerinin artacağı öngörülmüştür. Rusya'da yatırım ve ekonomik aktivitenin yavaşlaması göçmen işçi istihdamı ve havalelerinde önemli düşüslere yol açmıştır. Bu havalelerle

gelen para ile hayatını devam ettiren bölgedeki hane halkları bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Orta Asya ülkelerinde savaşın başlangıç günlerinde agresif kur dalgalanmaları, döviz kıtlığı ve daha sonrada alışılmamış banka uygulamaları başlamıştır.

Rusya'ya uygulanan yaptırımlarla birlikte ülkeden ayrılan bazı uluslararası markalar ofislerini ve merkezlerini Orta Asya ülkelerine taşımışlardır. Bilhassa Rusya'da 21 Eylül 2022 tarihinde seferberlik ilan edilmesi sonrasında bilişim teknolojileri, yazılım ve internet pazarlamacılığı gibi alanlarda çalışan iyi gelirli Ruslar başta olmak üzere 1 milyon'un üzerinde insan Rusya'dan ayrılarak başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere değişik ülkelere akın etmiştir. Bu göç akını bölge ülkelerinde başta ev kiralari olmak üzere barınma, gıda ve emtia fiyatlarının artışına sebep olmuştur. Yine bu süreçte de birçok firma ofislerini tamamen Orta Asya'daki ülkelere taşımış, faaliyetlerini bu ülkelere yürütmeye başlamışlardır. Seferberlik ilanı sonrası bölgeye gelen göçmenlerin büyük kısmı daha sonra Türkiye, Avrupa ve dünyanın farklı ülkelerine dağılmışlar, bir kısmı da ülkelere dönmüştür. Bu göçmenler de yine bölgeye ciddi miktarda para akışı, geçici de olsa ekonomik hareketlilik sağlamışlardır.

Rusya Sovyetler Birliği sonrası *Bağımsız Devletler Topluluğu*'na üye ülkeler arasında ileri derecede bir *entegrasyon* geliştirerek eski etkisini yeniden oluşturmayı planlıyordu. Bu savaş sonrasında bölge ülkelerinin artık Rusya ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek için alternatifler ve çıkış yolları aradıkları da görülmektedir. Ancak tarihi arka plan ve coğrafi konum bu durumda şimdilik çok fazla alternatif geliştirmeyi mümkün kılmamaktadır. Bu sürecin ortaya çıkardığı fırsatları değerlendirmeye çalışan Çin, bilhassa *Şanghay İşbirliği Örgütü* bağlantıları üzerinden Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile yeni ilişkiler geliştirmeye gayret göstermektedir. Bunların başında da *Bir Kuşak Bir Yol* projesi çerçevesinde Tacikistan, Özbekistan Türkmenistan üzerinden alternatif bir demir yolu ağı kurmaya çalışmaktadır. Çin, bölge ile ilişkilerini geliştirmede ucuz kredi ve finansman desteği enstrümanlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Rusya-Ukrayna savaşının ne zaman sona ereceği bilinmemekle birlikte bilhassa ABD tarafından savaşın mümkün olabileceği kadar uzun sürmesinin, Putin'in 2014'teki Kırım işgali sonrası dile getirdiği çok kutuplu dünya iddiası noktasında Rusya'nın gücünün kırılması açısından önemli bir fırsat olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Savaşın sürmesi başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere küresel istikrarı ve ekonomiyi ciddi bir şekilde etkilemektedir. Bununla birlikte yeni çatışma risklerini de ortaya çıkarmaktadır.

Etik Beyan

"*Tarihi Perspektiften, Sosyo-Ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Abdelal, Rawi (2005). National Purpose in the World Economy: Post-Soviet States in Comparative Perspective. Cornell Univ. Press. s. 106.
- Bağış, B. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye'ye Etkileri. İstanbul: SETA.
- Batsa, Denis (2017). Денис О. Баца , Российско-украинские отношения: этапы и проблемы, Проблемы постсоветского пространства / Post-Soviet Issues, 2017 4(1): 65-72
- Buyar, Cengiz (2022a, 04 22), Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Orta Asya ülkelerine etkisi, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-ukrayna-savasinin-orta-asya-ulkelerine-etkisi/2570168>
- Buyar, Cengiz (2022b, 10 07), "Kısmi seferberliğin tesirleri", Yeni Şafak, 07.10.2022, s. 14. <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/kismi-seferberligin-tesirleri-3862815>
- BBC. (2022, 03 02). BBC NEWS TÜRKÇE. <https://www.bbc.com/:https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60596531>
- CASTELLUM. (2022, 06 22). Castellum.ai: <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard>

- CASTELLUM. (2022, 10 04). Castellum. <https://www.castellum.ai/>: <https://www.castellum.ai/insights/russia-is-now-the-worlds-most-sanctioned-country>
- CNN, T. (2022, 09 30). <https://www.cnnturk.com/>. CNN Türk: <https://www.cnnturk.com/ekonomi/ab-ve-g7-ulkeleri-30-milyar-euroluk-rus-varligini>
- Çastiy, R. V. (2007). Частий Р. В., Степан Бандера: мифы, легенды, действительность. — Харьков: Фолио, 2007. — 382 с.
- Çelik, S. (2022). 2022 Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali: AB Entegrasyonu İçin Yeni Dönem. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 525-526.
- Eğilmez, M. (2022, 06 05). Ukrayna Savaşının Ekonomik Etkileri: Güncel Değerlendirme. Kendime Yazılar, s. 1-3.
- Euronews. (2022, 09 30). <https://tr.euronews.com/>: <https://tr.euronews.com/2022/09/30/rusya-ukraynada-dort-bolgeyi-ilhak-ediyor-bolgenin-ic-dinamikleriyle-ilgili-bilmeniz-gerek>
- Farangis, N. (2022, 03 01). Central Asia Takes Economic Hit From Russian War In Ukraine Sooner Than Expected. RadioFreeEurope/RadioLiberty: https://www.rferl.org/a/central-asia-migrants-ruble-impact/31730968.html?_ga=2.69473748.517573739.1664514508-881128115.1664514508
- Farangis, N. (2022, 3 1). Orta Asya, Ukrayna'daki Rus Savaşından Beklenenden Kısa Sürede Ekonomik Darbe Aldı. Radio Free Europe: <https://www.rferl.org/a/central-asia-migrants-ruble-etki/31730968.html#:~:metin=%20to%20Rusça%20hükümet%20şekillere%20göre,%20sebe%20for%20%20%20%20ülke%20giriş>
- Glavred.info (2014). 20140318. «Путин снова вспомнил Бандеру и „боевиков“ Майдана». <https://glavred.info/politics/274413-putin-snova-vspomnil-banderu-i-boevikov-maydana.html>
Erişim Tarihi: 20.11.2022.
- Gourinchas, P.-O. (2022). Gloomy and More Uncertain. World Economic Outlook Update. New York: İMF.
- Gumilev, Lev (2008). От Руси к России От Руси к России. Ayris Press, Moskova, s. 88.
- Horobin, w. (2022, 09 29). Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/search?query=Russia-Ukraine%20war%20threatens%20prolonged%20effect%20on%20global%20economy>
- Mbah, R., & Wasum, D. (2022). Russian-Ukraine 2022 War: A Review of the Economic Impact of Russian-Ukraine Crisis on the USA, UK, Canada, and Europe. Advances in Social Sciences Research Journal, 144-145.
- Okay, D. (2022, 10 06). <https://www.aa.com.tr/>. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-dunyanin-en-cok-yaptirim-uygulanan-ulkеси-oldu/2527173>
- Ohienko, İvan (2001). Иван Огієнко (Митрополит Лларіон) Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. — К.: Наша культура і наука, 2001. — 440 с. <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu14.htm>
- Ratha, D., & Eung, J. K. (2022, 03 04). World Bank. Russia-Ukraine Conflict: Implications for Remittance flows to Ukraine and Central Asia: <https://blogs.worldbank.org/peoplemove/russia-ukraine-conflict-implications-remittance-flows-ukraine-and-central-asia>
- Ratha, D., & Ju Kim, E. (2022, 3 4). “Rusya-Ukrayna Çatışması: Havale Akımı Ukrayna ve Orta Asya'ya Etkisi”. Dünya Bankası Raporu: <https://blogs.worldbank.org/peoplemove/russia-ukrayna-çatışma-etkileri-havale-akışları-ukrayna-ve-orta-asya>
- Razdiyevskiy, V. A. (2013). Основные резонансные субкультуры в культурном пространстве Украины: кросскультурный анализ, Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств, № 4 (17), s. 118-119.
- Ria.ru (2014). «Крым никогда не будет бандеровским», — заявил Владимир Путин. <https://ria.ru/20140318/1000037870.html#ixzz2yYD0yE3> Erişim Tarihi: 20.11.2022
- Sergiyчук, V. I. (2004). Сергійчук В. І. Український здви́г: Закерзоння. 1939–1947. — Київ: Українська Видавнича Спілка, 2004, 840 s.
- Shah, S. N., & Majeed, G. (2022). Russia-Ukraine Crisis and its Impact On Saut Asia. RAMSS, 141-148.
- Spoons, S. (2022, 10 04). Newsweek. <https://www.newsweek.com/>: <https://www.newsweek.com/russia-spending-estimated-900-million-day-ukraine-war-1704383>
- Vedomosti (1954), Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик, 9 марта 1954 г., № 4 (798), год издания 17-й. Указ президиума верховного совета СССР, О передаче Крымской области из состава РСФСР в состав УССР
- VOA, T. (2022, 09 30). VOA Türkçe. <https://www.voaturkce.com/>: <https://www.voaturkce.com/a/abdden-rusyaya-ilhakin-ardindan-yeni-yaptirimlar/6770345.html>

Zakon, (2006). Закон України Про Голодомор 1932—1933 років в Україні Архивная копия от 16 октября 2021 на Wayback Machine от 28 ноября 2006 года

EXTENDED ABSTRACT

Although Russians and Ukrainians belong to Slavic ethnic origin, conflicts and ruptures between both peoples have continued throughout history. Historical facts and allegations such as the sack of Kiev by Russian groups in 1169, the acquisition of Ukraine by the Russians, the repressions in Ukraine during the reigns of Peter I and Catherine II, the banning of the Ukrainian language, the Holodomor tragedy of 1932-1933, the accusations that Ukrainian nationalists collaborated with the Germans during World War II, the status of the Black Sea fleet transferred to Ukraine, and Ukraine's preference for turning towards the West after independence constitute the historical breaking points between Russian and Ukrainian society. After the collapse of the Soviet Union in 1991, the Orange revolution, the Euromaidan events, the Russian occupation of Crimea in 2014, and Russia's direct support for separatist groups in the Donetsk and Lugansk regions, the process of estrangement between Russia and Ukraine has become irreversible. With Ukraine's efforts to become a member of NATO, the crisis in the relations between the two countries turned into a war with Russia's attack on Ukraine on 24 February 2022. All these events have further increased the historical estrangement between Russian and Ukrainian society, which is very difficult to return.

Russia's invasion of Abkhazia, Ossetia and Crimea and its subsequent attack on Ukraine on the grounds of preventing NATO's eastward advance, changing the pro-Western and pro-NATO administration in Ukraine, and neutralising the ultra-nationalists called *banderovtsy* in Ukraine caused serious concern in Central Asian countries. As this aggression was perceived worldwide as Russia's advancement through territorial occupations, the same anxious assessments were made in Central Asia.

The Russia-Ukraine war has had and continues to have serious negative impacts on the economies of Russia and Ukraine in particular, Central Asia, and the global economy in general. In 2022, these impacts can be clearly seen in the global economic growth data. It can be predicted that these impacts will continue in the following years. In the period following the outbreak of the war, the cessation of exports of food raw materials such as wheat, barley and sunflower from Ukraine and Russia led to an increase in food costs. In addition, the slowing down and then stopping of oil and gas supplies from Russia led to serious crises, especially in the European region. In general, food, energy and commodity supply chains have been disrupted.

Europe and America began to impose large-scale sanctions on Russia, the number of which reached 11 thousand. Countries in the European region and the global economy were also affected by these sanctions. Russia has closed the income gap caused by the decrease in gas and oil shipments to the West by increasing its shipment capacities to countries in the eastern region such as China and India. In fact, with the increase in the prices of energy products, it has started to make even greater gains.

Central Asian countries, which have many common organisations with Russia, such as the Collective Security Treaty Organisation, have tried to remain neutral after Russia's aggression against Ukraine, despite Russia's expectations. Since they are in common organisations with Russia, these countries were very concerned about the negative effects of the sanctions on their own countries. They were also worried that the funds transferred to these countries from both the United States and the European Union might be cut off. After the invasion of Crimea in 2014, the countries in the region were affected to a certain extent and areas by the sanctions imposed on Russia.

Due to various problems, especially unemployment in the region, a large part of the people of the country work as migrant workers in various countries, especially in Russia. At the beginning of the war, there were concerns that most of the 7.8 million migrant workers in Russia would return to their countries. In this case, it was predicted that high foreign exchange inflows to the countries of the region would decrease, unemployment and security problems would increase. The slowdown in investment and economic activity in Russia has led to a significant decline in migrant labour employment and remittances. Households in the region, which survive on the money coming from these remittances, are adversely affected by this process. In Central Asian countries, aggressive exchange rate fluctuations, foreign exchange shortages and then uncommon banking practices started in the early days of the war.

Some international brands that left the country with the sanctions imposed on Russia moved their offices and headquarters to Central Asian countries. Especially after the declaration of mobilization in Russia on September 21, 2022, over 1 million people, especially Russians with good incomes working in

fields such as information technologies, software and internet marketing, left Russia and flocked to different countries, especially Central Asian countries. This migration flow caused an increase in housing, food and commodity prices, especially house rents, in the countries of the region. Within this period, many companies have moved their offices completely to countries in Central Asia and have started to carry out their activities from these countries. After the declaration of mobilization, most of the immigrants who came to the region later moved to Turkey, Europe and different countries of the world, and some of them returned to their countries. These immigrants also provided a significant amount of money flow to the region and economic mobility, albeit temporarily.

Russia was planning to restore its former influence by developing an high degree of integration among the member states of the Commonwealth of Independent States after the Soviet Union. After this war, it is seen that the countries of the region are now looking for alternatives and ways out in order to reconsider their relations with Russia. However, the historical background and geographical location do not make it possible to develop many alternatives for now. China, which is trying to make use of the opportunities arising from this process, is endeavouring to develop new relations with Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Tajikistan, especially through Shanghai Cooperation Organisation. Foremost among these, within the framework of the One Belt One Road project, China is trying to establish an alternative railway network through Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan. China effectively uses cheap credit and financial support instruments in developing its relations with the region.

Although it is not known when the Russian-Ukrainian war will end, it is understood that the US, in particular, sees the prolongation of the war for as long as possible as an important opportunity to break Russia's power in terms of the multipolar world claim that Putin voiced after the Crimean invasion in 2014. However, the continuation of the war seriously affects global stability and economy, especially the Central Asian countries. In addition, it also creates new conflict risks.